

Szczepan T. Praśkie wicz OCD, *La Conferenza Episcopale Polacca in difesa dell'uomo e dei suoi diritti. Interventi e giustificazione teologica*, Roma 1989, ss. 170.

Episkopat Polski okresu po II wojnie światowej stanowi przykład niezwykle praktycznego spotkania Kościoła z rzeczywistością socjalizmu realnego. Oczywiście, cały lud Boży doświadczał i nadal doświadcza nowej sytuacji spełniania dzieła ewangelizacji w określonych warunkach społeczno-politycznych a także i ekonomicznych czy kulturalnych. Wszystko to stawia określone wymagania w pasterskiej posłudze biskupów, a zwłaszcza całego kolegium zgromadzonego w postaci Konferencji Episkopatu.

Szczególnie ważnym jest płaszczyzna posługi Kościoła wobec niezbywalnych praw człowieka uznawanych m. in. przez Organizację Narodów Zjednoczonych czy inne ciała o charakterze międzynarodowym. Ten styk rzeczywistości religijnej ze społeczną czy polityczną jest wyjątkową płaszczyzną odpowiedzialności, od której Kościół nie może się uwolnić. Trzeba to jednak podkreślić, iż spełnianie tego zobowiązania specyfikuje się w zależności od warunków i okoliczności pracy Kościoła. Prezentowane opracowanie polskiego karmelity podejmuje tę problematykę, jak wskazuje podtytuł, tak w płaszczyźnie ukazania określonych działań Episkopatu jak i oceny teologicznej tych kroków. Jest to zatem kompleksowe, choćby w tym zakresie, ukazanie dzieła Kościoła w Polsce w okresie po II wojnie światowej.

Po spisie treści (s. 9—10), prezentacji pióra ks. Bogumiła Lewandowskiego (s. 11—13), streszczeniu w języku polskim (s. 15—16) podano szeroki wykaz skrótów (s. 17—23). Właściwy korpus pracy po wprowadzeniu podzielony został na dwa bloki tematyczne i zakończenie. Całość studium zamyka bardzo szeroka bibliografia podzielona na źródła i studia.

Pierwszy rozdział został opatrzony tytułem: *Ochrona godności i praw osoby ludzkiej w centrum troski pasterskiej biskupów polskich* (s. 29—102). Autor obejmując okres ponad czterdziestu lat dzieli go na dwa etapy. Najpierw koncentruje się na postawie Kościoła polskiego wobec nowej sytuacji narodowej po zakończeniu wojny. Szczególnie interesujące są tu pierwsze reakcje Konferencji jeszcze w czasach prymasostwa kard. Augusta Hlonda (+1948). Biskupi mieli doskonałą świadomość nowej rzeczywistości, w której przyszło pracować Kościołowi. Ważnym wyrazem tego była postawa wobec wyborów parlamentarnych, które ustalone zostały przez strony porozumień poszcze-

gólnych konferencji pokojowych. Ich zaś praktyczny wyraz i przebieg został ustalony w sposób specyficzny, co pozwalało na nadużycia i manipulacje. W całym tym okresie Episkopat nie ustawał w domaganiu się respektowania człowieka jako najwyższej wartości oraz przysługujących mu praw. To zaś szczególnie uwidaczniało się w postulatach konstytucjonalnych Episkopatu.

Reasumując trzeba stwierdzić, co wskazuje autor studium, iż Episkopat Polski akcentował w tym okresie przede wszystkim dwie fundamentalne idee: odbudowa kraju i budowanie nowej społeczności polskiej, sprawiedliwej i równej dla wszystkich, ale w respektowaniu tradycji katolickiej i zasad moralności chrześcijańskiej. Oczywiście, na tym tle dochodziło do spięć na linii Episkopat władze. Było to jednak tylko zapowiedzią dalszych jeszcze bardziej skomplikowanych sytuacji. Najogólniej można powiedzieć, iż okres ten zamyka się ze śmiercią kard. Augusta Hlonda, prymasa Polski (+1948) i objęciem tej funkcji przez abpa Stefana Wyszyńskiego.

Episkopat w obronie wielkości człowieka i jego praw od epoki stalinizmu aż do naszych czasów, to ogólny temat drugiego okresu wydzielonego przez Praśkiewicza. Wskazuje on najpierw na zgodność nauczania Kościoła w Polsce z Kościołem powszechnym. Szczególnym tego wyrazem jest m. in. recepcja nauki Soboru Watykańskiego II. Zadania nauczycielskie, także w zakresie praw człowieka, dotyczą biskupów, kapłanów a także i świeckich. Jest to dzieło Kościoła, a więc całego ludu Bożego. Episkopat Polski w całokształcie nauczania pasterskiego z dużym zainteresowaniem śledził dokumenty nauki społecznej Kościoła, jak np. encyklikę *Pacem in terris* Jana XXIII czy wypowiedzi Pawła VI. Pozwalało to na wskazywanie w polskiej rzeczywistości na prawie kompletne listy praw człowieka. Było to tym istotniejsze, że stanowiło podstawy konkretnych działań, mimo specyfiki sytuacji kraju.

Bardzo szeroko omawia prezentowane studium problem obrony niektórych praw specjalnych. Autor w kolejności omawia: prawo do życia, prawa odnoszące się do wolności religijnej, prawo rodziców do wychowania dzieci według własnych przekonań, kwestie wolności sumienia i tolerancji, wolność środków masowego przekazu i prawo do prawdy oraz problematykę praw przynależących do obszaru społeczno-ekonomicznego i politycznego. Poruszanie tych problemów było konkretną odpowiedzią na dostrzegane potrzeby i problemy życia Kościoła w Polsce a także i samego narodu. Naturalnie można dostrzec poruszane przez biskupów kwestie pokoju, emigracji, rozwoju i udziału w dobrach współczesnej techniki, problemy wsi i rolnictwa, prawa starych i chorych.

Tak szerokie nagromadzenie tematyki społecznej wynika ze specyfiki

sytuacji kraju i Kościoła. W latach tych przeżywały one kilka okresów: 1947—1956, 1956—1970, 1970—1980, 1980—1981, 1981 do najmowszych przemian, których nie był zdolny przewidzieć sam autor prezentowanego studium. Kościół starał się zawsze w poszczególnych etapach odpowiedzieć na konkretne realia, wychodząc z podstawowych praw człowieka, wspartych jeszcze prawem Ewangelii.

Drugi rozdział opatrzony został tytułem: *Fundament teologiczny godności człowieka i jego praw według biskupów polskich* (s. 103—121). Warto choćby w skrótowej formie wskazać jakie podstawy wyróżnia autor analizując nauczanie Episkopatu Polski: człowiek obrazem Boga, człowiek nowy w Jezusie Chrystusie, synostwo Boże i braterstwo powszechne, życie według cnót. Widać wyraźnie, iż obok ważnych elementów prawa naturalnego, zasadniczą podstawą godności człowieka jest Bóg stwórca. Człowiek jawi się jako istota stworzona, odkupiona i zarazem obdarzona powołaniem do wspólnoty życia z Bogiem.

Wyakcentowanie tych fundamentów jest szczególnie ważne w kontekście materialistycznego widzenia człowieka, tylko w wymiarze cielesnym, czasowym i funkcjonalnym. Episkopat Polski wręcz do znużenia czasem przypomina owe teologiczne fundamenty wielkości i godności człowieka oraz obdarzonych nim praw. Fundament ten jest w całym nauczaniu pasterskim dogłębnie antropologiczny i teologiczny. Trzeba tu z całą mocą podkreślić, iż obrona praw człowieka nie wynika z motywacji i racji politycznych. To zresztą zapewnia mu tak głęboki sens w danym czasie oraz utwierdza aktualność pozaczasową.

Warto jeszcze poświęcić więcej uwagi szerokiej bibliografii. W ramach źródeł autor wyróżnia Magisterium papieskie (Pius VI, Leon XIII, Pius XI, Pius XII, Jan XXIII, Paweł VI, Jan Paweł II), Magisterium Soboru Watykańskiego II, Magisterium biskupów oraz dokumenty Kurii Rzymskiej i organizmów papieskich. W grupie Magisterium biskupów wydziela z kolei: Synody Biskupów w Rzymie, organizmy biskupie międzynarodowe, Episkopat Polski oraz inne episkopaty (Argentyna, Belgia, Chile, Filipiny, Włochy, Hiszpania i Ukraina).

Sledząc całość prezentowanego studium uderza duża ilość oryginalnych tekstów polskich biskupów. Sam autor zaznacza bowiem wielokrotnie, iż lepiej podać autentyczne wypowiedzi, niż nawet referując wypaczyć zawartą w nich myśl. Oczywiście jest rzeczą, iż autor był zdolny tylko w jakimś stopniu uprzystępnić szeroką płaszczyznę obrony praw człowieka i jego praw w nauczaniu Episkopatu Polski. Cenne jest jednak, iż materiał tu prezentowany ukazał się w języku obcym. Pozwala to na sięgnięcie pewnemu gronu do oryginalnych przemyśleń i prezentacji. Ostatnie czasy powodują coraz większe zainteresowanie dziejami Kościoła w Polsce, zwłaszcza w okresie po II

wojnie światowej. Książka Praśkiewiczza jest —ju interesującą pomocą i wprowadzeniem w dalsze badania.

Trzeba stwierdzić, iż karmelitański autor prezentuje swe badania na szerokiej bazie źródłowej i bibliograficznej. Jest to mocna strona jego książki. Można łatwo zauważyć, iż ukazała się już znaczna ilość prac, które dotyczą prezentowanej problematyki, i to zarówno w języku polskim jak i w językach zachodnich. Bibliografia może tu być cennym wskazaniem we własnych dalszych przemyśleniach i badaniach. Oczywiście trudno objąć całość wspomnianej literatury. Można tu przykładowo wskazać, chyba interesujące prace: H. Stehle, *Die Ostpolitik des Vatikans. Geheimdiplomatie der Päpste von 1917 bis heute*, Bergisch Gladbach 1983; V. Bova, *Conflittualita sociale e lotte operaie in Polonia 1956—1980*, Bologna 1983.

Odnotować trzeba szeroką bazę przypisów, które są nie tylko bibliograficznymi wskazaniem, ale wręcz szerokimi studiami uzupełniającymi właściwy tok rozważań. Interesujące jest także wskazanie na istniejące przekłady dokumentów Episkopatu Polski na języki zachodnie, zwłaszcza włoski i francuski. Ważne jest to dla czytelnika nie znającego języka polskiego.

Prezentowane studium stanowi ciekawe opracowanie ważnego elementu dziejów Kościoła w Polsce po 1945 roku. Sam autor wykazał dużą świadomość wycucia misji Kościoła na styku z problematyką nauki społecznej. Istnieje tu bowiem duże niebezpieczeństwo wypaczenia czy pójścia na ułatwienia, m. in. przez sprowadzenie całej działalności Kościoła w tych sferach do zwyczajnej polityki. Tymczasem, co wykazał autor, jest to dzieło teologiczno-pastoralne, a więc w pełni odpowiadające misji i zadaniom Kościoła. Należy wyrazić nadzieję, iż autor pozostanie wierny swym zainteresowaniom i prowadzić będzie dalsze owocne badania.

A. F. Dziuba